

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ ПОВОДОМ КЊИГЕ ЕКОНОМСКА МИСАО У ЦРНОЈ ГОРИ

Прије свега, топло се захваљујем Историјском институту Црне Горе, на иницијативи, и Марксистичком центру Бара, на организовању овог Округлог стола, посвећеног разговору о мојој књизи. Такође се захваљујем свим учесницима овога скупа, који нијесу жалили труда да дођу, а посебно учесницима у разговору, који су морали одвојити од свога времена, да би књигу проучили. Захваљујем, најзад, на свим топлим ријечима изговореним о књизи, па и на онима које су биле попраћене извјесним примједбама.

Велики број од вас присутних и сами сте ствараоци, па добро знате какве све тешкоће мора да савлада аутор да би, најзад, уобличио своја истраживања. За мене су те тешкоће биле утолико веће што не живим стално у Црној Гори, у којој је, ипак, највећи дио документације. Но, да будем сасвим искрен, много веће од свих тешкоћа било је, за цијело вријеме рада на овој књизи, моје задовољство што ћу, ето, и на тај начин моћи да дам један скроман прилог проучавању своје Црне Горе. Историја црногорског народа, нарочито његова политичка историја, већ је прилично обрађена, мада, по мом мишљењу, још увијек предстоје не мали напори да се она научно очисти од још увијек постојећих, па и владајућих назора грађанске и туђе историографије. Но, економска историја Црне Горе, а нарочито историја њене економске мисли, још су у далеко већем заостајању. Што се ове посљедње тиче, она је ријетко кад обрађивана чак и у омањим освртима, а мислим да је ово први покушај њеног cjеловитог истраживања.

Кажем „покушај” и одиста тако и мислим, јер се не може ни очекивати да се првим пером захвати читав један тако обиман предмет, који се, иако на доста уском простору, развијао вјековима. Још мање је било очекивати да се тај, тако обиман предмет у свим детаљима правилно сагледа, разврста, оцијени. На оној науци која се службено зове Историјом или Развојем економске

мисли или, краће, Економским доктринама, лежи даљи задатак да, удубљујући се у поједине дјелове ове материје, подробно освијетли сваки од њих. Читаве студије могу се, на примјер, родити из подробног проучавања таквих мањих цјелина као што су: економска мисао Которског или Будванског статута, економска мисао у турском законодавству о Црној Гори, економска мисао у Стенографским биљешкама Црногорске народне скупштине, економска мисао у *Зети* или *Слободној мисли*, а да и не говоримо о низу појединих црногорских економских писаца.

У Европи, то јест у њеним појединим земљама, ишло се управо тим путем. Проучаване су и добро проучене све појединости, па се тек након тога дугог и стрпљивог посла, у који је мноштво истраживача улагало своје снаге, пришло уопштавању, синтетичким студијама о цјелини економске мисли земље. Ето, зашто — мислим с разлогом — ја ову своју књигу о цјелини економске мисли у Црној Гори, уосталом као и ону, много обимнију о економској мисли у Србији, сматрам само уводом у даља истраживања.

Овдје је присутно неколико угледних професора са нашег Економског факултета, па бих — као старији човјек — био слободан да их замолим да наше студенте, који показују жељу и смисао за истраживачки рад, упућују и на сасвим конкретна истраживања из економске историје Црне Горе и историје њене економске мисли. То је утолико потребније што је историја економске мисли веома важан саставни дио шире културне историје сваког народа. А и зато што је у том погледу, кад је ријеч о Црној Гори, доста скептицизма, да не кажем омаловажавања. . . Уосталом, овај научни предмет је чак и у Европи релативно скоријег поријекла, а у нашим земљама се озбиљније почео развијати тек након другог свјетског рата, па се може разумјети и заостајање нас у Црној Гори.

Но, да вас не бих задржавао овим можда помало непристојним доцирањем о ономе што вам је и самима мање-више познато, укратко ћу нешто рећи о извјесним примједбама из ове наше дискусије.

Мислим, уосталом, да те примједбе, углавном, имају свој коријен у несхватању разлике између економске односно привредне историје, на једној, и историје односно развоја економске мисли, на другој страни. Нема ту заправо ничег изненађујућег, пошто се ради о (политичким и културним) историчарима, при том младим људима, којима то и не мора бити знано, а не о економистима, којима је то познато већ на студијама. На београдском Економском факултету, на примјер, постоје паралелно два сасвим одвојена предмета: привредна или економска историја и историја односно развој економске мисли, па је — да и на то подсетим — прву веома успјешно предавао професор Никола Вучо, а другу професор Бранислав Шошкић. Но, и на оним факултетима гдје

не постоје оба та предмета, наставници Развоја економске мисли по правилу су, као неки предуслов, као друштвену средину, укратко излагали и материју привредне историје. Ето, слично томе поступио сам и ја у овој књизи, само укратко подсјећајући на привредне, уосталом као и на политичке или културне прилике дотичног времена, док је једини предмет књиге економска мисао, дакле не економска стварност већ оно што су људи мислили о тој стварности. Зато сам се ја у књизи ограничио на мисаону страну економије, осим, наравно, оних краћих осврта у сваком периоду, који треба да нас подсјете и на привредне, поред политичких и културних прилика дотичног времена, али само као на друштвену средину у којој се економска мисао развијала.

Само бих још напоменуо да и она примједба како у књизи нема таквих економских стваралаца какви су, на примјер, Жарко Булајић или Мирчета Ђуровић, у ствари потиче из истог начина мишљења. Јесте, наиме, да су обојица од њих писали о привредним приликама старијег времена, времена обухваћеног књигом, али су то ствараоци, мислиоци чија економска мисао, као савремена, поратна, далеко превазилази оно вријеме о коме су писали, па зато и стоје ван предмета књиге која већ по наслову третира само економску мисао до другог свјетског рата.

У дискусији је, најзад, некако изражена и мисао као да је требало, попут црногорских федералиста, посебно излагати и економску мисао црногорских радикала, демократа, и земљорадника, но ја сам мишљења да би нас то одвело сувише далеко, јер, збиља, разлике између економске мисли ових трију група су тако суптилне, ако их уопште и има, да би нас и такво разликовање одвело погрешним смјером. Уосталом, такве разлике се не праве ни у самој Србији, у којој су и поникле ове политичке странке.

Обрен Благојевић